

GYŰJTŐ: FELI FÖZSÉT	
GYŰJTÉS IDEJE: 1989.	
TART.: SZÖLŐHEGYI HEGYŐR GÖLLE	
KÖLCSÖGBEN	
FÖLDRAJZI MUTATÓ: GÖLLE	
SZAKMUTATÓ: VII. D	
	XVII.
LELTÁROZÁS:	

Empty rectangular box.

Two horizontal lines.

7 Lap

Rectangular box with vertical lines.

Two horizontal lines.

PAPÍRPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

Az 1988. évi Somogy megyei Néprajzi és nyelvjárási önkéntes gyűjtők pályázatára készítettem.

Szóllóhegyi hegyőr
Gölle községben

Somogy megyei Néprajzi Osztályának

K a p o s v á r

Május 1 u.10.sz.

Pályázó:

Jeli József, nyugdíjas

Pécs

Magyarürögi ut 118.

7634

Készült: 3 példányban!

2 példányt címnek küldtem.

1 példányt házi irattárba helyeztem.

Pécs, 1988. június 10.

A somogy megyei 1988.évi országos és megyei néprajzi és nyelvjárási önkéntes gyűjtők találkozására és pályázatára készítettem.

Szőlőhegyi hegyőr

A Gölle községben 1900-as és azt követően 1950-ig állandóan helyőrt alkalmaztak, a hegyőr minden év január 2-án lett megfogadva, szerződést kötöttek vele. Január 6-án vizkereszt napján a község előljáróság előtt hivatalos esküt tett. Erről a szokásról a község lakosságát községi kisbíró élészó, dobszó segítségével értesítették. Még, aki nem is hallotta a hirdetést közvetlen, mások elmondások útján értesültek. Pontosan tudták azt, hogy ki lett a hegyőr. Arra külön felhívták a lakosság figyelmét, ha hegyőr személye ellen kifogás merülne fel, azt 48 órán belül a községi előljáróságnak írásba, vagy személyesen jelentsék be.

Követelmény volt

Csak férfit fogadhattak meg hegyőrnek. Magyar állampolgárnak kellett lennie, 6 elemi, esetleg 5 elemi végzettség. Katonai szolgálatot kellett igazolni. Büntetlen előélet, fethetetlen életmód. Politikai megbízhatóság. Kizárólagos rendszernek a hivének kellett, hogy legyen. Erre különösen az alispáni hivatal nagyon ügyelt, és ellenőrzött a csendőrség. Állandó helybeli lakosnak kellett, hogy legyen. Nős, családos, egészséges. A hegyőri szolgálatot 24-48 éveskorig tölthette be. Kérdeztem, hogy mért, melyre azt a választ kaptam, hogy kemény, kitartó fizikai munkát követelt, a helyőr ki volt tével annak, hogy bárki megtámadhatta, a legnagyobb éjszakában is egyedül teljesítette a hivatását. Az volt a megnyugtató a lakosság részéről, ha a hegyőr olyan hírben állt, hogy hivatását szereti, nem lehet vele kukorizálni, mert ha valaki is ellenkezett vele élt a köteleiségével. Nem volt kivétel. Hegyőrt minden évben újra választották. Rangja volt az eskütételnek, mert amennyiben a hegyőrt folyamatosan több éven át újjá választották akkor az eskütételre Kaposvárra a járási székhelyre ment az alispáni hivatalba, itt a községi előljáróság képviseltette magát. Ez ünnepélyes belsőségekben nyilvánult meg. ./.

Az ilyen alkalommal az esüt tett hegyőr, az alispáni hivatalának pénztárától 5 pengőt kapott. Hegyőri jelvényt is, melyet köteles volt külső ruháján, börtarásznyáján jól látható helyen viselni. Amennyiben már több éven keresztül ő volt a hegyőr 2-3 jelvényt is viselt. Még a fejsze, vagy a baltájának a nyelén is volt, mert ez a fegyveréhez tartozott.

Évi fizetése, bére, járandósága

Egy hónapban 48 pengőt kapott, melyet a jegyzőségen vett át. Itt a hegyőr gyakran megfordult. Legtöbbször itt találkozott a község előljáróságával. Itt külön hegy községi előljáróság nem volt. Egy hold földet kapott, melyet kukoricával vagy árpával szoktak elvetni. A szántást és vetést a község előljáróság végeztette el. A további munkát, a termény betakarítását már a hegyőrnek kellett el végezni. A föld járandósága annyiban nem volt jó, mert csak tavasszal lehetett megművelni és elvetni, például búzát, őszi árpát nem lehetett vetni csak tavaszt, mely nem volt olyan jó, mint az őszi. Ezen azért sem tudtak változtatni, mert január 2-án volt a választás. A hegyőr béréhez tartozott, hogy egy esztendőben 6 ürméter tűzifát vagy 6 lóvaskocsi galyfát kapott, amennyi csak a kocsira fért, akácfa volt. A község erdejében általában akácfa volt. Az akácos erdő a mezőörhöz tartozott. Hegyőr és a mezőör egymással állandó hivatalos kapcsolatot tartottak. Szolgálat során tapasztalatokat egymásnak átadták.

A bér kiegészítéséhez tartozott, hogy a hegyőr minden évben kapott egy esőkbátot hosszút, egy pár hosszuszáru bőrcsizmát, melyet az ő jelenlétében vásároltak meg a márciusi községi vásárkor.

Azért használom ezt a kifejezést, hogy hegyőr, és nem azt, hogy szőlő hegyőr, mert a hegyben sok féle fajta gyümölcsfa is volt, leginkább dió, szilva, körte, őszibarac, és itt-ott a hegyben más takarmány félszeg is. Ami a község hegyen volt azért a hegyőr volt a felelős. Évi járandóságához tartozott, hogy tavasztól őszig a működési területéhez tartozó összes dülőben, uton a fűvet le használhatta és az övé lehetett. Ezt mindet saját erőből nem tudta el végezni. Bárkinek kiadhatta begyűjtésre. ./.

Szokása vált ,hogy a hegyőr a fű kaszálást felesbe kiadta.Közepes időjárás esetén közel 40-50 mázsa széna így összegyűlt, az 1930-as években egy mázsa^a széna 10-12 pengőbe került. Megérte,hogy vele dolgoztanak, mert szükség volt a takarmányra, különösen a tél vége felé,már sok helyen fogytán volt a takarmány és megvásárolták. A szerződés nem mondta ki, de lehetősége volt a hegyőrnek,hogy ha bármelyik gazda felajánlta neki,hogy szedje le, vagy hasznosítsa a gyümölcsöt, leginkább a meggyet, mert az igen sok volt, azt meg a hegyőr leszedésre átadta az arra rászorulóknak zselédeknek, puszta cselédeknek, akik aztán elmentek a hegyőrnek kapálni, szénát gyűjteni,ilyen szóbeszéd járta,hogy kéz- kezét mos.Az emberek szerettek jóba lenni a hegyőrrel.

Hegyőr szolgálati kötelmeihez tartozott,hogy minden nap reggel 6 órakor kezdte a szolgálatot és estig tartott, míg csak benem sötétedett.Termények érés idején éjszaka is kint volt. Nappal meg otthon pihent.A hegyhez tartozó utak,hidak,árkok,sővények hogy gondozva legyenek.Akiknek a földje végébe volt az ut,hid,árok, sővény az köteles volt azt gondozni.Ha azt elmulasztotta a hegyőr azonnal figyelmeztette, ha utána sem teljesítette a kötelességét be-idézték a község házára és ott jegyzőkönyvileg figyelmeztették,hogy 8 napon belül a mulasztását potolja, ha nem tette,bírságot kaptak, kihágást szabtak ki rá.Az ilyen természetű eljárás legtöbbször eredménnyel járt.Ha mégsem akkor más személy végezte el a munkát, és az így felmerült költséget is a gazdának kellett megfizetni.Erre kötelezte a jegyzőség.Az így kiszabott pénz büntetést nem változtatták át elzárásra.

Kötelességéhez tartozott az is,hogy ha előtte ismeretlen egyén tartozkodott a hegyen azt igazoltatta, ha személye gyanús volt, bekísérte a község házára, de előtte személyi tárgyát el kérte: kést,doxnit,zsebtökröt, mert annak idején az embereknél a lakás bejelentőlapjuk nem volt.Ez a módszer azért is volt fontos, ha kísérés közben az atyafi megszökik,tárgyi bizonyíték volt.A hegyőr azt is jelentette, ha betörés,villámcsapás történt. ./.

A szőlőhegy dülök szerint volt számozva egytől hatig. Présházak két sorban épültek. Minden egyes présháznak külön házszáma volt. Sok gondal és bajjal is járt a szőlőhegyi hegyőri szolgálat, mert itt az emberek ha többet ittak a direkttermő noha borból igen csak bajt okoztak, ha fortak a mustok gázmérgezések gyakoriak voltak. Családi okok miatt ide menekültek, és öngyilosok voltak. Mindegyik évszaknak külön meg volt a gondja. Tavaszkor ügyelni kellett arra, hogy a gazdák ha rözét vagy más anyagot égettek, hogy az ne okozzon tüzet, mert ha csak egy présháznál tűz keletkezett akkor a tovább terjedt és szinte egész sorház leégett, mert a présházaknak a tetején zsupszalma volt. Megtörtént, hogy bozúból valamelyik gazda a haragosának a présházát meggyújtotta.

Szőlőhegyben voltak olyan parcellák ahol nem volt szőlő ültetvény, gabonát termeltek, és nyáron tűzveszély fennt állt. Tűzrakás nem volt tiltva, de ha valaki anélkül hagyta ott, hogy a parazsat, hamut nem locsolta meg vízzel, a hegyőr kihágás miatt ellene a feljelentést megtette. Nagy súlyt helyeztek a megellőzésre. Présházban égőlámpát, gyertyát nem volt szabad égve hagyni.

Gyermekkoruk egyedül nem volt szabad a présházba, hogy tartozkodják.

Hagyományos ünnepek előtt a hegyőrnek még jobban meg szűrösödtek a feladatai, mert olyankor az emberek gyakrabban megfordultak a présházban, és ha többen össze mentek bizony, hogy becsiptek és könnyelműek voltak. A legismertebb szokás napok voltak a karácsony, új év előtti, jégtörő Mátyás nap, pál fordulás, Vince nap, Gyümölcsoltó nap március 24-én. És gyakori volt a nevezesebb névnapok, Erzsébet, Katalin, Sándor, József napok, mikor a gazdák többet megengedtek maguknak és előfordultak a bajok, tűz, alkohol mérgezés, mert zugiban pálinkát is főztek és volt aki annyit ivott, hogy kigyulat benne, ha nem volt kéznél tej, hogy azt tudtak volna vele itatni bizony, hogy halálos kimeneteül volt. Már akkor is tudták az emberek, hogy a noha borban sok a mentialkohol és végzetes a szervezetre. Az elengedett indulatoknak sokszor a hegyőr vetett véget, a közbe lépésével. ./.

A régi világban sokkal kiegyensúlyozottabb időjárás volt, mint a napjainkban ezt a mai 70-80 éves emberek elmondják. Tél november hónapban beköszöntött, és március derekáig tartott. Kemény téli hónapok voltak, különösen a január és a február. Hidegekben is jártak az emberek a szőlőhegyre, a magukról megfeledkezett emberek részegen kint a szabadban fetrengtek. Sok ember, hogy nem esett áldozatul a halálnak azt a hegyőrnek köszönhette, mert még idejében rá talált.

Megnyugtató volt a szőlősgazdák részéről, hogy megbízható hegyőrük van. Tekintélye volt. Függettle az emberek. Hivatalos személynek számított, hatóság közegeknek számított, törvény védelme alatt állt. Jogos intézkedéseit a hegyőri szabályzatban foglaltak biztosították.

- Hegyőrnek joga van bárkit is igazoltatni/ kivételt képezett a menteséget élvező személyek országgyűlési képviselők,
- Fegyverét személye ellen irányuló támadás kor használhata.
- Alapos gyanu esetén, személyeket személyes szabadságukban korlátozhatott, foglyul tarthata, míg a csendőrségnek át nem adta.
- Joga és kötelessége volt, hogy ha valaki a szőlőhegyi szabályokat megszegte kihábsi feljelentést tegye/nem firtatták, nem kételkedtek a feljelentésénél.
- Fegyvernek számított a hegyőrnél a nyeles fejsze, balta. Szíjbilincset is használt, vagy bilincselésre alkalmas más eszközt is.
- Indokolt esetekben joga volt embereket felszólítani, ha szem vagy fül tanuja volt az eseménynek, hogy tanuskodják.
- Szabad volt személyi és vagyon védelem miatt kutyát tartania. Ha a kutya a hegyőr biztatására

bárkit is megtámadott, ruházójában kárt okozott törvény védelme alatt állt, ezt az emberek tudták és nem is nagyon ellenkeztek.

Hegyörnek igen csak sok gondot okozott a kobor cigányoknak a vándorlása, mert gyakran lejtanyáztak a vásártéren vagy a sárgaföldes götörnél amely közel volt a szőlőhegyhez és éjszaka lopást, betörést szoktak elkövetni. Mikor ilyen cigány karaván jelent meg, azt bejelentette a községháznál, majd a csendőrségnek, és a hegyőr kapott segítséget, mert éjszaka többen is járőröztek a szőlőhegyen, leginkább 25-30 éves katona viselt férfiakkól állították össze. Ilyen esetben a község mezőjére is itt teljesített éjszakai szolgálatot. Közbiztonság nyugalma érdekében szokás jog volt, hogy az országot járó cigány csoportok csak egy éjszaka tartozkodhattak a község határában az arra kijelölt helyen, itt Göllében a vásár tér volt. De általában a szomszédos községekben is. Ez azért is jobb volt, mert kívül estek a községtől, ha vízre volt szükségük akkor a vásár téren lévő kutat használhatták, nem hivatkozhattak arra, hogy azért mentek a községbe, mert nem volt vizük.

Azt semmivéle képpen nem engedték meg, hogy a cigányok a szőlőhegyben tarozkodjanak, ott nem házolhattak, nem kéregethettek, úgy mánt a községben. Itt a Gölle szőlőhegyben állandó lakó nem volt. Kérdeztem hogy mért nem? Nem volt tiltva, de annyira távol volt a községtől, hogy csak nyugtalanságot okozott volna az embereknek. 1945 előtt szokás volt amikor érett a szőlő, hogy a gazdák saját maguk összeálltak és éjszaka őrizték a szőlőjüket, mert mindenhol a hegyőr nem tudott lenni. Külön szőlőhegy őrzésére embert nem állítottak be. Szőlő hegyőr még az 1950-es években volt, de utána lassan megszűnt, jelenleg sincsen. Esetleges lopások ellen úgy védekeznek a gazdák, hogy saját maguk őrködnek. Egyik legbiztosabb megoldás, hogy a szőlőt haza szállítják és otthon tárolják. De viszont hiányzik a régi szőlőhegyi szokásokkal járó emlékek. Közös borfejtés. Gulyás, pörtört készítés, melyet kan murinak mondtak.

Pécs, 1988. június 10.

Üdvözlettel: *Jeli József*
Jeli József, Pécs, Magyarürügi
ut 118. önkéntes néprajz gyűjtő.